

5
PR. N. N. TOPOLOGEANU
OCNELE-MARI VÂLCEA

ÎNCERCAREA RUȘILOR
DE A DESNAȚIONALIZA
BASARABIA
PRIN BISERICĂ

TIPARUL TIPOGRAFIEI „COZIA”, A SF. EPISCOPII
RÂMNICUL VÂLCII

5

ÎNCERCAREA RUȘILOR
DE A DESNAȚIONALIZA
BASARABIA
PRIN BISERICĂ

DE
PREOTUL N. N. TOPOLOGEANU
OCNELE-MARI VÂLCEA

RÂMNICUL VÂLCEA
TIPARUL TIPOGRAFIEI „COZIA”, A SF. EPISCOPII
1 9 3 3

Recunoștință

P. S. Episcop Vartolomeiu
pentru marea înlesnire ce mi-a
făcut cu tipărirea acestei lucrări.

PREFAȚĂ

Atât de mult m'a impresionat alipirea Basarabiei la sânul patriei mume, cea dintâi provincie robită, care revine la matcă prin propia-i hotărîre, încât m'am decis la tratarea subiectului de față.

Faptul că abia acum vede lumina tiparului, se datorește lipsei posibilităților materiale.

Într'adevăr, actul Sfatului Țării a fost impresionant. Basarabia, provincia cea mai neglijată de noi, este aceia care, atunci când s'a pus în practică principiul auto-determinării, ne-a făcut bucuria revenirii la sânul patriei, tocmai atunci când neamul Românesc se afla la mare strâmtoare și la mare suferință. Momentul acesta a fost prins foarte nemerit de marele Român Nicolae Iorga, în scurtele cuvinte:

Ați venit la o mare durere și ne-ați adus o mare mângâiere, cuvinte cu care întâmpină el pe Basarabienii veniți să aducă la Iași tuturor suferințelor, hotărîrea sfatului țării.

Cată să fac aici mărturisirea că'n lucrarea de față mi-a folosit foarte mult lucrarea Părintelui V. Poci-tan, azi arhiereu, Biserica românească din Basarabia, multe date de care m'am servit, fiind luate din această lucrare.

*Preot NICOLAE TOPOLOGEANU
Ocenele-Mari*

Încercarea Rușilor de a desnaționaliza Basarabia prin Biserică

Mentalitatea omenească a evoluat și evoluiază odată cu scurgerea vremii, ținută fiind la aceasta de progresele pe cari omenirea le face pe toate tărâmurile.

Așa se face că azi se poate socoti ca un drept din cele mai netăgăduite, aceia ce cu vr'un secol mai înainte nu încăpea decât în mintea câtorva visători; sau că azi se privește ca o nedreptate strigătoare la cer, aceia ce cu câțeva vreme înainte se socotise ca ceva foarte natural.

Istoria popoarelor ne stă deschisă spre adevărarea acestor lucruri. Înainte, popoarele, sau mai bine zis stăpânitorii lor, se conduceau de niște principii politice cu cari nu se mai împacă nimeni astăzi. Nici o sută de ani nu ne despart de vremea când înfrângerea unui popor prin puterea armelor și ocuparea teritoriului lui, da dreptul învingătorului de a-și trece sub stăpânirea sa poporul învins sau teritoriul cutropit, pradă de război, pe care nimeni nu i-o contestă. Era principiul politic bazat pe forță, contrar celui al dreptului, principiu isvorit din restrângerea dreptului de stăpânire — în mod absolut — pentru câți-va, drept negat aproape cu desăvârșire celor mulți. Acesta a fost principiul politic de care s'a condus omenirea în trecut, în unele părți, chiar până în zilele noastre. Pe baza acestui principiu, contrar dreptății, s'a construit

politicește până acum, și de aceea toate alcătuirile politice, până la cele mai puternice au trecut în domeniul istoriei. Au pierit odată cu slăbirea forței pe care se bazau, dând rânduială ca să construiască celelalte forțe, forță adevărată și dreaptă, isvorită din puterea de vitalitate a neamurilor.

La această schimbare fundamentală, în omenire, au contribuit în cea mai mare măsură, dacă nu chiar exclusiv, creștinismul și știința: Creștinismul adevărat, nu acela cu poftă de dominațiune și știința adevărată, nu cea streină de principiile creștinismului celui adevărat.

Această schimbare nu se putea face fără o puternică reacțiune din partea celor ce aveau tot interesul să apere vechea stare de lucruri. De aci lupta ce s'a încins între *democratism* și *autocratism*, între *noile idei democratice* și *vechea forță stăpânitoare*. O luptă ce nu putea să nu fie de durată, luptă ce abia dacă se termină în zilele noastre prin recunoașterea de către toată lumea a dreptului la viață a principiilor celor noi.

Ocupându-ne de „*Încercarea Rușilor de a desnaționaliza Basarabia prin Biserică*“, vom avea prilejul să vedem cât de natural lucru li se părea Rușilor ca să-și alipească din Principatele Românești, cel puțin Basarabia, ca o compensație că le secătuiseră în timpul ocupațiunii lor; vom vedea cum, alipirea făcută fiind, pregătesc lucrurile așa fel ca Basarabienii să devină în cel mai scurt timp Ruși adevărați, adoratori ai Țarului, părintelui lor cel bun.

Vom vedea cum caută a rusifica mai întâi școala și mai ales Biserica în acest scop, ca fiind factorii cei mai de seamă cari puteau hrăni într'un caz irendentis-

mul moldovenesc, dar cari puteau constitui în celălalt caz mijlocul cel mai eficace de rusificare, bine înțeles, dacă înșele puteau fi rusificate.

Vom vedea cum, însă, sufletul moldovean s'a împotrivit unei asemenea tendințe, arătându-ne prin aceasta că mulțimile doriau cu totul altceva decât potențatii vremii și că biruința vremelnică a celor ce în mod arbitrar dețineau puterea, avea să se înmormânteze după un timp oarecare, prin manifestările dornice de viață liberă, pe bază națională, ale sufletului acestor mulțimi. Moldovenii s'au lipsit mai bine de școală, rămânând în întunericul neștiinței; au părăsit chiar calea Bisericii, când aceasta devenia prea rusă, decât să devină Ruși. Cu cât tentativele de desnaționalizare au fost mai îndrăznețe și cu cât apăsarea mai grea, cu atât irendismul a crescut, Moldovenii închizându-se în viața familiară, unde puteau să-și trăiască obiceiurile, să-și vorbească limba și să se închine lui Dumnezeu nu numai ca pravoslavnici, ci și ca Români.

Nemulțumiți din capul locului că au fost desnaționali de patria mamă și aduși plocon unui tată vitreg, disperați mai în urmă din cauza silnicilor stăpânirii, cari nu se mulțumii numai a le exploata munca, ci-i sileă să-și lepede limba și obiceiurile strămoșești, Moldovenii nu mai văzură altă mângâiere decât aceia de a-și plânge necazurile, în taina, lui Dumnezeu.

Dar Dumnezeu le spunea că toți oamenii sunt egali în fața Lui. Dece atunci n'ar fi egali și față de stat, egali în drepturi, ca și 'n datorii? Dece unii să aibă dreptul de a stăpâni peste alții, iar acestora să nu le fie permis a vorbi de drepturi, ci numai de datorii?!

Această rânduială nu putea fi dela Dumnezeu; eră un abuz omenesc și, ca atare, trebuia să dea locul al-

tei rândueli mai drepte. Această credință a Moldovenilor eră întărită de faptul că ei se socoteau, dela răpire, ca duși într'o robie, așa că întorcerea la patria mamă, de care-i legă atâtea amintiri plăcute, constituia un act de dreptate, care mai curând sau mai târziu, trebuia să se înlăptuiască neapărat. Aceste idei își găsiră un sprijin în propaganda idealistilor cari nu lipseau nici din imperiul moscovit și mai ales într'o seamă de cărturari, ce rămân credincioși neamului lor românesc.

Biserica, la rândul-i, își făcu opera-i salvatoare, introdusă fiind în toate intimitățile sufletești ale credincioșilor. Când se mai adaogă la acestea și un fericit concurs de împrejurări, spiritul românesc eși la iveală cu toată puterea, ca unul ce avusese o continuitate, dându-ne întâi republica moldovenească, apoi unirea.

Menținerea continuității se datorește în primul rând Bisericii. Bazându-se pe identitatea de credință religioasă, Rușii au putut crede că prin Biserica pot rusifica Basarabia, dar tocmai prin Biserica, credincioasă principiilor sale, s'a menținut spiritul românesc în Basarabia; iar încercarea Rușilor de a o desnaționaliza, a rămas zadarnică, precum vom vedea.

ÎN CE ÎMPREJURĂRI A FOST ALIPITA BASARABIA CĂTRE RUSIA ȘI CU CE GÂND

La începutul secolului al XIX-lea, Principatele Române erau sub suzeranitatea Turcilor. Puterea marelui imperiu Turcesc începuse însă să meargă în declin.

Nu puțin a contribuit la aceasta și Rusia, care se înghebase bine ca stat și ale cărei forțe ineputabile erau gata oricând de luptă la porunca Țarului.

Politica țaristă urmăria anumite planuri în dauna imperiului otoman. Astfel la 1806 izbucni un război din care nu avură de pierdut atât de mult beligeranții, cât avură de pierdut țările române. Timp de 6 ani ele fură ocupate de armatele țariste, fiind și teatru de război. Sărmana populație Românească eră pusă între ciocan și nicovală: Turcii o puteau învinui că nu-i credincioasă tratatului de suzeranitate, iar Rușii că nu-și cunoaște interesul și preferă să stea sub suzeranitatea turcească, în loc să se lase stăpânirii pravoslavnicei Rusii, unde-i ședeă așa de bine, ea însăși fiind drept credincioasă. Așa stând lucrurile, țările române trebuiau să sufere toate nenorocirile acestui război, pe care nu-l doriseră: biruri grele, abuzurile și batjocurile prin care Rușii aveau să le încredințeze de dragostea lor, etc. Ce aveau să câștige România din toate astea, putură să înțeleagă repede din măsurile imediate, pe care Rușii le luară în principate: Domnitorii fură înlocuiți cu un divan de boeri, care trebuia să dea ascultare unui general Rus, iar consuli și agenții puterilor streine trebuiră să plece, ca ne mai avându-și rostul în niște țări *definitiv incorporate*.

Totuși, până la 1812 populația românească din Principate avea oarecare speranță că Rușii vor părăsi țara, că ocupația rusească este vremelnică.

Și mare a fost durerea poporului românesc, când s'a răspândit vestea, că prin tratatul dela București, Basarabia a rămas Rușilor.

„*Ceasurile acelea*” povestește istoricul Manolachi Drăgici, „*au fost de plângeri un timp neuitat, pentru*

că poporul cu cârduri, ca turmele de oi, încinsese toată marginea Prutului dela un capăt la altul, mergând și venind de prin sate și de prin târguri săp-tămâni închelte, cu luare de ziuă bună dela părinți, dela frați și dela rudenii, cu care crescuse și viețuise dinpreună până în vremea aceia, când se despărțeau unii de alții pentru todeauna”¹⁾.

Rușii erau hotărâți deci să nu mai plece niciodată din principate și pentru aceasta luaseră înțelegere cu Napoleon, care convenise a se da aceste țări Rusiei, ca unele ce erau pravoslavnice ca și aceasta, pe când celelalte popoare din peninsula Balcanică voia a le da Austriei. Era vremea când se hotără: „*de noi, fără de noi*”.

În vederea planurilor ce urmăreau, Rușii nu negliseau Biserica; ci, pentru ajutorul ce-l putea da, în cazul că putea fi câștigată pentru această cauză, sau pentru piedica ce-o putea pune îndeplinirii planurilor rusești, îi dădură o ocărmuire specială, fiind pusă sub conducerea sfin. Sinod al Bisericii rusești. I se dădu și un Ierarh nou, în persoana lui Gavril Bănulescu Bodoni, care, prin sentimentele-i dovedite încă dinainte, dădea suficiente garanții, că toate vor merge bine spre definitivă alipire a țărilor române la Rusia și spre rusificarea lor.

Totul eră deci pregătit și evenimentele trebuiau să-și urmeze calea indicată. Dar lucrurile nu merg întotdeauna tocmai cum vor și le pregătesc oamenii! Răsboiul însuși și mai ales pacea cu care se încheie un război, depinde foarte mult și de împrejurări din afară.

Rușii, deși învingători, avură nenorocul ca să încheie

1) După Ștefan Ciobanu: *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, pag. 4—5.

pacea cam în pripă din cauza unor împrejurări, cari nu prea le erau prielnice.

În asemenea situație trebuiră să renunțe la pretenția de a-și încorpora principatele în întregime, mulțumindu-se cu jumătatea răsăriteană a Moldovei, căreia-i ziseră Basarabia, numire ce se păstrează până în ziua de astăzi. Era pentru ei, învingătorii, prada de război ce-o luau dela Turcii învinși; deși nu tocmai turcească această pradă, căci principatele erau numai sub suzeranitatea Turcilor, totuși era preferată unei despăgubiri în altă parte, de oarece aci se vărsase mult sânge rusesc; și de ce nu s'ar admite că Moldova ajunsese pământ rusesc fie numai prin udarea acestui pământ cu sânge pravoslavnic!? Și apoi, când principatele fuseseră pregătite în timpul ocupației pentru alipire și rusificare, cam de ce ar fi primit Rușii despăgubire în cine știe ce ținut al Asiei?!

Le mai convenea aceasta și unora și altora și pentru alt motiv: Turcii erau bucuroși că dau ceiace nu este al lor; Rușii că puneau mâna pe unul din cele mai fertile ținuturi.

Iar Românii, după ce fuseseră secătuiți și aduși în sapă de lemn, în timpul și din cauza ocupației și războiului de 6 ani, au trebuit să privească, în neputință de a face altceva, cum cei care-i aduseseră în stare de suferință, se despăgubiau tot pe spinarea lor. Au trebuit s'o rabde și pe aceasta, de oarece era vremea când *lucrurile se făceau, nu după cum recomandă sfânta dreptate, ci după cum dictă nemiloasa forță*. Și-au închis în suflet durerea, atât cei de dincolo, cât și cei de dincoace de Prut, așteptând cu nădejde ziua când dreptatea avea să fie restabilită.

Impresia însă, pe care a făcut-o tratatul dela Bu-

curești, asupra poporului, a fost atât de dureroasă, atât de adâncă, încât a lăsat urme neșterse în sufletul lui, în cântecele și legendele lui. Sate întregi păraseau Basarabia ca să treacă dela *eliberatori* din nou sub *jugul turcesc*, ceiace mulți din istoricii ruși cu fătărnice, nu pot prin nimica a explica. „*Locuitorii fugeau din Basarabia*” cum scria cunoscutul general rus Kisselef, „preferând ocârmuirea turcească, grea pentru ei celei a noastre”¹⁾.

Căci cântă poetul C. Stamate care, la 1812 rămâne dincolo de Prut:

Măhnit și pe gânduri stau posomorât
Cu un dor nespus
Și'ntristat și dornic, trăind amărât
Mă uit spre apus.....
Acolo-i viața!
Acolo-i speranța!
Să fim fericiți
De-ami fi toți uniți, etc.....

PRIN CE MIJLOACE SOCOTEAU RUȘII CĂ POT RUSIFICA PE MOLDOVENI

Mulțumiți sau nu cu ce putuseră lua, Rușii trebuiau să ia toate măsurile pentru ca Basarabia, deosebit de actul politic deja săvârșit, să se contopească și sufletește cu marele imperiu. Care ar fi fost mijloacele cele mai nimerite spre atingerea acestui scop?

Administrația! Desigur că nu puteau da Basarabiei decât o administrație nemiloasă; dar e foarte greu ca

¹⁾ După Ștefan Ciobanu: Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă, pag. 5.

prin administrație să influențezi asupra sufletului omenesc. Cu atât mai mult nu se poate face aceasta când administrația este vitreă.

Astfel, la anul 1833 limba română ca limbă oficială a fost scoasă din toate instituțiile, în afară de Biserica unde s'a menținut mai mult timp.

Însă luând drepturile Rominilor basarabeni, apărute prin luptă, încălcând legile și obiceiurile țării, guvernul rus n'a fost în stare să stingă conștiința națională a poporului basarabean ¹⁾.

„Vitalitatea și statornicia etnografică a poporului românesc s'a dovedit și în Basarabia. Altmintrelea nici nu putea să fie, fiindcă Basarabia, care a rămas românească până după 100 de ani de încercări din partea Rușilor de a o desnaționaliza, era și mai românească în timpurile răpirei” ²⁾.

Cultura. Dar cultura constituia un real pericol pentru unitatea imperiului și pentru statornicia Țarului, nu numai din partea supusilor de alte limbi, ci chiar din partea Rușilor celor mai veritabili. Dacă acest imperiu a putut să dăinuieze până în zilele noastre sub forma acestui autocratism nemilos, cred că nu e o greșală a afirmă, că aceasta se datorește tocmai faptului că poporul a fost ținut — aproape sistematic —, așa putea zice — în cea mai desăvârșită lipsă de cultură: *zărțile de cultură erauări roșii pentru puterea țaristă.*

Ce puteau face Țarii în această privință ne-o dovedește Țarul Nicolae I, care, după revoluția poloneză

1) Ștefan Ciobanu: Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă, pag. 20.

2) I. Nistor: Populația Basarabiei la 1812—1818. Arhiva pentru știința și reforma socială, pag. 96.

dela 1830, între măsurile de siguranță ce luă, fu și „împuținarea numărului studenților, dintr'o universitate rusă la maximum 300” (!) Opi apoi orice discuție de sociologie, politică și morală, prevăzu pedepse crude pentru cine era dovedit că posedă vre-o carte subversivă, cauză pentru care marele Dostoiewski trebui să facă expediții forțate prin pustia de Siberia ¹⁾.

Și dacă în genere politica culturală a țarismului era minimum de cultură, sau cultură pentru cât mai puțini, pentru a putea fi mai ușor supravegheați, putem ușor înțelege la ce viață culturală se putea aștepta Basarabia. Școli superioare nu le trebuiau Basarabenilor. Puținii ce le-ar fi dorit, le puteau afla în interiorul Rusiei, unde mediul și perspectiva unei frumoase situații, aveau să-i facă coadă de topor; în niciun caz în Moldova.

Aceasta însă n'o făceau — mai ales la început — decât boerii, (unii boeri) cari la 1867, când veni rândul ca și Moldovenii să fie împroprietăriți, găsiră cu cale să trimită pe principii Cantacuzino și Moruzii — nume simpatic din vremea răpirei — ca delegați, ca să roage pe Țar să renunțe la porunca de a se da pământ țăranilor, de oarece ar fi de ajuns cât au ²⁾.

Această politică culturală a putut câștiga pentru cauza rusească doar pe unii dintre cei bogați, cari se temeau să nu-și piardă averile. Asupra poporului însă, care n'avea ce pierde, chiar de li se da școli primare, nu s'a putut influența, căci Moldovenii au pre-

1) Istoria revoluțiilor rusești de G. S. pag. 10—11.

2) De alt-fel se știe de toată lumea, că s'au găsit și în zilele noastre, în Basarabia, câți-va boeri de asemenea speță, care au stăruit pe lângă conferința păcii să nu se recunoască Unirea Basarabiei, eici populația n'ar fi dorit-o.

ferat să rămână în întunericul neștiinței, decât să-și trimită copiii la școală, unde primele cunoștințe ce li se predau, erau ale cunoașterii limbii rusești, lucru cu care ei nu se împăcau.

De aceia poporul basarabean a rămas cu totul lipsit de cultură, dar foarte credincios obiceiurilor strămoșești și iubitor de neam.

Afară de aceasta, școlile primare erau cu totul nedestulătoare în Basarabia ca și în Rusia, după cum constată un cercetător al stărilor trecute și prezente de acolo :

„O împrejurare norocoasă — zice el — care a făcut ca tendința de rusificare să nu poată da roade, a fost lipsă de școli îndestulătoare. Ce putea face de pildă, o școală unde abia încăpea 40 până la 70 de copii, pentru un sat de 400 de gospodari ? Așa că cei mai mulți din hotarele satelor nu ajungeau să învețe rușește, ci continuau să trăiască și să vorbească în limba lor de naștere, în limba mamelor lor“¹⁾.

„Totuși Basarabia pe la începutul veacului XIX avea cultura ei proprie națională, avea chiar școli, avea cărțurarii ei, adică nu se deosebea prin nimic, din acest punct de vedere, de Moldova de peste Prut ; și luându-se în vedere gradul de cultură în genere în orientul Europei în vremurile acelea, această cultură, cu toate împrejurările grele prin care a trecut Moldova, era destul de desvoltată.

Evident, că ar fi o mare greșeală, dacă s'ar crede că Rușii, cu tot meșteșugul și toate eforturile lor de a înăbuși mișcarea culturală, care se începuse în Basarabia, au reușit în această privință. Viața culturală a

trebuit în mod firesc să continue și n'a putut să se întrerupă. Tradiția culturală este una din cele mai puternice și, prin urmare, greșesc acei cari cred că orișice popor poate fi desnaționalizat, asimilat. Istoria popoarelor cari au trăit în Austria și mai cu seamă în Rusia a dovedit zădărnicia de a schimba sufletul poporului. Cultura românească în Basarabia n'a putut să se manifeste așa cum s'a manifestat aceia din Transilvania sau Bucovina. A fost o mare nenorocire pentru Basarabeni, că ei au fost de aceiași credință ca și Rușii, ceia ce a adus poate la o oarecare apropiere a intelectualilor cu Rușii, la indiferentismul acestor intelectuali față de problemele naționale. În chestia desnaționalizării, Rușii au reușit mai mult la popoarele de o credință cu ei ; Polonezii de exemplu, popor slav, înrudit cu cel Rus, și-au păstrat naționalitatea și cultura mulțumită faptului că ei au fost catolici. Cultura românească în Basarabia a avut părțile ei slabe ; ea s'a abătut dela matca ei naturală, ea și-a rupt, grație regimului rusesc, legăturile aproape cu desăvârșire, cu țările românești ; iar lipsa de școli naționale a făcut că această cultură s'a desvoltat foarte puțin, sau mai bine zis, a rămas în stadiul ei de primitivitate, aproape așa cum a fost la 1812.

Preoțimea din Basarabia, trecută în mare parte prin școala dela Socola, constituia în vremea aceia clasa intelectuală a Basarabiei. Toată corespondența socială bisericească se face numai în românește și astfel se înainta Consistoriului din Chișinău. Această stare de lucruri a durat până la 1871, când arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului, Pavel, unul din cei mai înverșunați dușmani ai neamului românesc din Basarabia, a dat

1) V. V. Haneș : Sufletul rom. în Basar. de azi.

ordin ca corespondența bisericească să se facă în rusește" 1).

Și, dacă nici prin școală Rușii nu puteau face mare ispravă, ce alt mijloc de rusificare, le mai rămâne decât :

Biserica. Într'adevăr în Biserică vedeau Rușii mijlocul cel mai sigur prin care puteau să rusifice Basarabia. Și aveau motive destul de puternice ca să creadă acest lucru.

Faptul că Moldovenii erau drept credincioși cași ei — identitatea de credință deci — excludea antagonismul ce-a existat totdeauna între adepții diferitelor confesiuni și trebuia să conducă în mod firesc spre o apropiere sufletească.

Faptul că Biserica era instituția, care mai mult ca ori care alta influențează într'o măsură hotărâtoare sufletele credincioșilor săi, da Rușilor garanția că tocmai ea, Biserica, eră mijlocul cel mai nimerit de care aveă să se folosească în opera lor de rusificare, căci Moldovenii, fiind în unanimitate sub influența Bisericeii, trebuiau să asculte de îndrumările ei. N'aveau deci decât să dea Bisericeii din Basarabia acea organizare și acei conducători, cari s'o conducă cât mai repede spre rusificare, pentru ca apoi să se facă coadă de topor, lucru ce au și început a'l face.

Întrucât Rușii se vor fi înșelat sau nu în credința lor, și întrucât și-au putut ajunge sau nu scopul, prin Biserică, aceasta o vom arăta mai târziu.

Deocamdată, considerând faptul că Bisericeii aveă să i se dea rolul de rusificatoare a Moldovenilor din Basarabia, să ne întoarcem la vremea ocupațiunii prin-

1) Ștefan Ciobanu: Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă, pag. 33, 34, 35.

cipatelor de către Ruși, să vedem cum au procedat ei spre atingerea acestui scop.

* * *

Amintit-am în treacăt, că în timpul ocupațiunii, Biserica românească fusese supusă unei ocărmuiri speciale, scoasă de sub dependența Constantinopolului și pusă sub conducerea superioară a sinodului Bisericeii rusești. Ierarhul român, cu sentimente rusești deja dovedite, Gavriil Bănulescu Bodoni fu adus din Rusia și rânduit de către sinodul rusec, *exarh peste Biserica românească din Muntenia și Moldova* (aceasta sub ocupație). El fu imputernicit cu conducerea duhovnicească peste țările române.

El fiind un „*fac-totum*” din punct de vedere Bisericesc se cade să vedem cine eră el.

Gavriil Bănulescu eră originar din Câmpu-Lungul Bucovinei. Eră un om de valoare. Își asimilase cultura la diferite școli, începând cu Mănăstirea Bistrița din Transilvania. Vizită apoi multe școli din Ungaria și Rusia, unde studie teologia; Grecia, unde învătă elinește etc. Fu profesor la Năsăud și în urmă la Iași, unde fu primit de Mitropolit, fiind constatat ca om de valoare și deci necesar. La 1779 îmbracă haina monahicească la Constantinopole. Și la 1782 îl găsim profesor de limba Elină la seminarul din Pultava, în Rusia, iar mai pe urmă profesor de filozofie și prefect al seminarului. Mai revine în Moldova, dar pentru a se reintoarce iarăși în Rusia, nemulțumit că nu putuse urma în scaun protectorului său Gavriil Calimach, care moare la 1786.

De astădată însă-l găsim profesor și mai pe urmă director la seminarul din Ecaterinoslav. În timpul răs-

boiului ruso-turc din 1787—1791, murind mitropolitul Leon al Moldovei, divanul țării alege mitropolit pe Arhimandritul Gavriil Bănulescu, poate că nu numai pentru meritele lui, dar și pentru a-și face mână bună cu Rușii, Gavriil fiind agreat de aceștia. Guvernul rusesc confirmă alegerea, dar rânduește ca Locotent pe Ambrozie Serebrenicow, Gavriil rămânând numai ca Vicar. După încheierea păcii însă, Ambrozie trebui să plece, iar în locu-i deveni mitropolit al Moldovei, la 1792, Gavriil Bănulescu.

Ca unul ce studiasă teologia la Khiev și ca unul ce fusese apreciat de Ruși, care-l pusese în mai multe rânduri profesor și rector de seminar, Gavriil căpătase sentimente rusești. De aceia nu păstori decât 4 luni ca mitropolit și fu trimis în surghiun la Constantinopol, deoarece „*se arătase prea zelos către Ruși*”.

Dacă prin acest zel Gavriil avu de pierdut din simpatia de care se bucură în principate, câștigă însă simpatii la Ruși, cari se grăbiră a interveni pentru eliberarea și aducerea lui în Rusia, unde-l numiră, drept plată pentru paguba ce suferise din cauza sentimentelor sale — mitropolit al Ecaterinoslavului, Chersonesului și Tauridei (1793), iar mai târziu mutat la Novocercask și la 1799 la Kiev.

Isbucnirea războiului dela 1806 îl află la Dubasari, unde i se servea o pensie de 3000 de ruble anual.

Își dăduse dimisia pe motiv de boală. Aci-l găsi ucazul împărătesc din 27 Martie 1808, care „*ordonă fostului Mitropolit al Chiebului, Gavriil, a se numi iarăși membru al sinodului și a fi Exarh al Moldovei, Valahiei și Basarabiei*”.

CUM ÎȘI ÎNDEPLINEȘTE GAVRIIL MANDATUL CE I SE ÎNCREDINȚASE

Om cult, cum eră, ridicat la cele mai înalte demnități, nu numai pentru sentimentele, ci și pentru meritele sale, nu putea fi un figurant pe acest scaun, ci trebuia să se cunoască, că mâna unui om de valoare lucrează.

Pentruca să nu se confunde ceiace putea da cultura sa, cu ceiace puteau da sentimentele sale, îi vom împărți activitatea în două părți. 1) Aceia de adevărat păstor, care înțelegând lipsurile de care suferea Biserica și găsind mijloacele de îndreptare, aveă să aducă îmbunătățiri în Biserică; și al II-lea activitatea sa de rusificator.

De partea întâi nu ne vom ocupa decât incidental, întrucât nu intră direct în cadrul chestiunii ce ne preocupă. Va trebui să ne ocupăm însă mai pe larg de a doua parte, aceasta interesându-ne direct.

Din nefericire pentru neamul care i-a dat ființă, Gavriil aveă sentimente vădit rusofile. În acest ipostas el eră cu atât mai păgubitor neamului său, cu cât nu se mânginea să aibă o atitudine pasivă, ci lucră în sensul în care-l îndemna sentimentele sale. Dacă prin aceasta va fi scotit el că aduce un serviciu neamului său, greșit a scotit. Iar dacă va fi făcut-o numai din simpatie pentru Rusia, simpatie pe care am văzut datorită căror împrejurări și-o căpătase, în acest caz a fost cu atât mai mult de condamnat.

Nu-i imposibil ca el să fi fost împăcat în conștiința sa, crezând că face un lucru bun. Mărimile activității sale însă n'au fost și nu puteau fi decât rele.

Căci iată cum înțelegea el să lucreze:

Sosit în principate ca exarh din partea sinodului rusesc, primul lucru ce-l făcea fu traducerea din rusește în românește a ecteniilor în care se fac rugăciuni pentru Țar și familia lui, precum și pentru sfântul sinod al Rusiei. Aceasta se întâmplă — să nu uităm — pe la 1808, în timpul ocupațiunii vremelnice a principatelor.

De am trece cu vederea această dispoziție a lui Gavriil — poate forțată — nu putem trece cu vederea ceia ce se apucă a face mai departe.

Pentru a nu fi stingerit în opera ce proiectase, începu să uneltească pentru scoaterea din scaun a celor 2 mitropoliți din principate: Veniamin Costache și Dositeiu Filitis.

În acele vremuri de nestabilitate a domnitorilor, ierarhii și mai ales mitropoliții erau sub forma lor religioasă, conducători adevărați și statonici ai poporului. Ei erau veghetorii nedormiți nu numai ai credinței, dar și ai naționalității.

Ca adevărați păstori, așteau de a lor datorie a se identifica cu nevoile și dăinzele păstoritilor lor. Poporul cunoștea aceasta și aceea avea toată încrederea în ei, îi iubea și-i asculta. Numai de aceia era necesar ca mai întâi să fie discreditați în fața țării, pentru ca să nu se nască vr'o turbură în popor prin înlăturarea lor.

În consecință se încep calomniile și intrigile mai ales contra lui Veniamin Costache, care era mai greu de alungat, ca unul ce-și câștigase mai multă dragoste din partea poporului, pentru patriotismul și chibzuința cu care conducea Biserica pe care o adusese „la cea mai mare rânduială și podoabă care nici odată n'a fost”, cum protestează barii cu greutate ai țării, în

frunte cu marele logofăt Dumitrie Sturza, contra calomniilor pornite din lagărul boerilor vânduți Rușilor, cari cer, într-o jalbă către guvernatorul Prozorowsky, să le rânduiască Exarh Eparhiei Moldovei pe „proin mitropolit Chiriovias Chir Gavriil.... pentru carele suntem încredințați, că nu numai pe cele duhovnicești le va îndrepta dar încă și pe cei politicești îi va povăduși spre cele de folos patriei...” etc. etc.

Argument foarte puternic pentru numirea lui Gavriil, dar nu absolut necesar, căci Rușii erau convinși mai dinainte de utilitatea acestei schimbări. Se temeau însă de popor să facă această schimbare printr'un simplu ordin și, ca atare, au trebuit să continue cu asemenea intrigi până ce blândul și înțeleptul Veniamin, scârbit peste măsură, își dădu singur dimisia pe ziua de 1 Martie 1808, dimisie ce-i fu degrab primită, fiind de mult așteptată.

Acelaș sistem de intrigi și calomnii duse și în Ungro-Vlahia la acelaș rezultat, cu o mică variație: Dositeiu, neînțelegând că trebuie să se retragă de bună voie, fu înlăturat din scaun „pentru neisprava și neînțeleptirea formelor ce i s'au dat” după ce mai întâi i se crease în divan o atmosferă defavorabilă.

Astfel, păstorii cei nemitarnici ai românismului, în lăturări fiind, fu înlăturată și piedica cea mai mare din calea planurilor Rusești. Coada de topor își avea deacum mână liberă.

Printr'un ucaz al țarului, devenit șef religios și al Bisericii din principate, se ordonă episcopilor, protoereilor și stariților de monastiri să cunoască de mitropolit al Ungro-Vlahiei pe Ignatie, un ierarh grec ce-și părăsise turma din cauza silnicilor vremii și eră adăpostit la curtea împărătească a Rusiei. Acesta fu numit mi-

ropolit pentru țara românească printr'o simplă detașare contra datoriei de a fi ales — căci „slujba și osârdia lui către împăra Rusiei erau îndestul știute monarhului”.

Până a se duce Ignatie la noul său post, Gavriil, exercitându-și drepturile sale de Exarh, institui o comisiune pe care o organizează mai în urmă după rânduiala Bisericii rusești. Biserica *Curtea veche* din București, fu declarată de Biserică sobor, trebuind a se ține în ea serviciul ca la Bisericile Sobor din Rusia.

Vizitând Muntenia și Moldova, Gavriil luă o seamă de măsuri administrative: unele bune pentru Biserică, altele bune pentru ruși, de pildă: aduse pe protoereul rus Petru Conitzky să-l ajute în opera sa de organizare a Bisericii (între Români nu găsea un preot vrednic), iar pe un alt rus îl numi profesor de limba rusă la școala duhovnicească înființată de Venianin, transformată acum după sistemul seminariilor rusești.

Tot ca rezultat al acestor vizite, Gavriil întocmi câte un raport asupra fiecărui Ierarh în parte, pentru ca rușii să știe ce bază să pună pe fiecare în opera de rusificare.

BISERICA BASARABIEI DUPĂ RĂPIRE

În timp ce Gavriil lucră la îndreptarea pravoslavniciei turme românești pe căile mântuirii rusești, războiul luă sfârșit, iar prin pacea încheiată la București se rupe jumătatea răsăriteană a Moldovei pentru a se da Rusiei.

Pacea se încheie la 28 Mai 1812. În Octombrie trece

și Gavriil în Basarabia, părăsindu-și turma pe care nu o mai putea păstori, deoarece servise cauza rușilor, dovadă prin aceasta că eră legat sufletește mai mult de Rusia decât de turma sa cea cuvântătoare. Deci, fie că dragostea de Ruși îl cheamă peste Prut, fie că turma, nemulțumită de el, îl alungă într'acolo, Gavriil trebui să meargă la Chișinău. Aci i se încredință conducerea Bisericii Basarabene, pe care începe a o organiza în spiritul și după legile Bisericii Rusești.

În urma unui raport al său se înființă o eparhie nouă pentru Românii din Basarabia, ridicată la rangul de arhiepiscopie, având titlul de: *Arhiepiscopia Chișinăului și a Hotinului*, cu reședința la Chișinău. Eră o continuare a eparhiei Hotinului, existentă aci depe vremea stăpânirii turcești. Pe lângă aceasta se mai institui încă un arhiereu cu titlul de: *al Achermanului*, ca vicar al arhiepiscopului dela Chișinău.

Ca exarh și mitropolit, Gavriil Bănulescu desfășură o bogată activitate, mai ales administrativă, spre bunul mers al Bisericii. Astfel zidi mitropolia din Chișinău, se îngrijea de buna stare a preoților și a Bisericilor. Se interesează de cultura poporului și a preoților. Înființează câte-va școli începătoare și un seminar, unde se învață și Rusește și Românește.

În 1816 înființă un pension numit *al nobililor*, pentru copii laicilor cu dare de mână.

Încă din 1814 Gavriil făcu o tipografie în fruntea căreia fu adus un călugăr dela Neamțul, Ignatie. Aci se tipăreau nu numai cărți Rusești ci și Românești, mai ales de cult și didactice.

În scurt, activitatea lui Gavriil o putem caracteriza ca pe a unui eminent organizator, încurajator al clerului și al școalelor. În timpul păstoririi lui Gavriil se

păstră caracterul Românesc al Basarabiei, întrucât în școală se învăță încă Românește, în Biserică se slujă în genere tot românește, avându-și cărțile de ritual fie dela tipografia din Chișinău, fie aduse de peste Prut, dela frații cu cari nu rupseseră legăturile după răpire. Insuși Gavriil mai întreține relații cu monastirea Neamțului, cu care face schimb de cărți și-o ajută a-și recăstiga moșiile din Basarabia; dar oricâte laude i-am aduce lui Gavriil Bănulescu, oricât ni s'ar părea că el, menținându-se încă caracterul românesc al Bisericii din Basarabia în timpul păstoriei sale, ar fi făcut operă de bun român, nu putem uita că el e mitropolitul moldovei dela 1792, care *fu trimis în surghiun la Constantinopol, din cauză că se arătase prea zelos către Ruși*; nu putem uita că el e acel exarh de mai târziu al Moldovei, Valahiei și Basarabiei, a cărui primă faptă în această calitate *fu traducerea în românește a ectenilor în cari se făceau rugi pentru Țar și Sinodul Rusesc și impunându-le preoților a le roști la slujbe*; nu putem uita că el e cel ce începe și patronază unctionile pentru scoaterea din scaun a celor 2 mitropolii ai principatelor; nu putem uita că *prea curând după retragerea rușilor din principate în 1812, se retrage și el peste Prut*, dovedind că nu putea să păstorească peste români, decât fiind aceștia sub stăpânirea rusească. Aceasta ne arată adevărata și singura lumină în care poate fi privit acest exarh român, din punctul de vedere ce ne preocupă.

Meritele lui de erudit și bun organizator, nu pot decât să ne mărească regretul că n'au fost folosite numai spre înălțarea neamului ce i-a dat ființă.

Faptul că unul din seminariile de azi din Basarabia

îi poartă numele nu poate privi meritele lui Gavriil sub raportul național, ci numai sub raportul cultural.

BASARABIA SUB MITROPOLIȚII RUȘI

Sub primii urmași ai lui Gavriil se păstrează încă caracterul românesc al Bisericii din Basarabia. Ei s'au nevoit mai mult sau mai puțin spre a desvoltă în suflelele fraților noștrii, sentimentul religios; în același timp însă n'au uitat nici de a-i îndemna spre o apropiere de limbă și națiunea stăpânitoare. Nu se opri cultura românească, dar sub Dimitrie Sulima, de pildă, s'a căutat a apropiă și împacă națiunea moldovenească cu cea rusească. Insuși Dimitrie Sulima traduce în românește multe cărți religioase, teologice și de ritual, ținând chiar cuvântări poporului în limba românească.

Irinarh Popow, urmașul lui Sulima, îngădui și el a se face Leturghia și românește nu numai slavonește. El însărcină câți-va preoți, profesori ai seminarului din Chișinău, să traducă mai multe cărți Bisericești din rusește în românește.

Pășind în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, opera de desnaționalizare nu se mai mărginește numai la apropierea sufletească ce avea să rezulte din dependența de sinodul rusesc și din organizația specială pe care o primi Biserica din Basarabia.

Chiar cu Antonie Șocotow opera *osândită de Dumnezeu și urâtă de oameni*, a desnaționalizării poporului prin Biserică, îmbracă o haină mai drastică deși la început cu oarecare rezerve.

Cu venirea în scaun a lui Pavel Lebedew (1871—1882), însă, se dă lovitura de moarte românismului din Basarabia.

Această lovitură se îndreaptă mai ales contra limbei românești, care, fiind și o manifestare în afară a însuși sufletului celui ce-o vorbește, întăritase pe Ruși pentru îndărătnicia cu care se păstrase, nereușindu-se într-o jumătate de veac, ca să facă nici un progres apreciabil pe calea rusificării. Calea pașnică, cu toată metoda ei, trebuia părăsită. Basarabienii trebuiau să învețe rusește neapărat și cât mai în grabă. Biserica era deci avizată, iar Pavel Lebedew își luă rolul în serios. Orice mișcare culturală cu caracter românesc este înăbușită. Cărți bisericești pentru slujbă nu se mai tipăresc pe moldovenește. Nici de peste Prut nu se mai îngăduia a trece în Basarabia. Ba și cele existente fură adunate la reședința arhiepiscopală, unde li s'a dat foc, ca pe vremea glozelor persecuțiuni religioase.

Însăși tipografia românească din Chișinău înființată de Gavriil, fu și ea desființată, după 70 de ani de existență, ca să nu mai dea la lumină vre-o slovă românească.

Limba moldovenească fu isgonită de acum și din școli; iar în Biserici și Mănăstiri urma să se slujească de acum numai în limba slavonă. În școli, limba Moldovenilor nu mai fu îngăduită nici ca obiect de studiu, necum ca limbă de predare.

Bisericilor li se aduseră cărți slavonești pentru serviciul Liturgic. Viitorilor preoți, firește, li se cere să învețe rusește. Chiar și preoții bătrâni și călugării fură siliți să învețe această limbă.

Această schimbare de tact, întovărită de ura cu care o făcea Pavel Lebedew, turbură mult pe Basarabienii. Cât de mare a fost revolta lor sufletească se vede din aceia că ei, cei atât de evlavioși, au refuzat

câtă-va vreme să se mai ducă la Biserică, ca o protestare pentru arderea cărților de ritual românești și contra scoaterii limbei românești din Biserică, pentru introducerea limbei slavone pe care ei nu o pricepeau.

Totuși, îndemnul păstorilor lor și nevoile i-au făcut pe Moldovenii să se întoarcă iarăși spre Biserică, deși nu puteau înțelege de acum nimic din tot ce se spuneă acolo.

Numele lui *Pavel Lebedew* a rămas de pomină printre Românii Basarabienii, cari l-au caracterizat — spre veșnică pomenire — cu epitetul de „*românofob*”. Biserica va scrie cu negru în istoria sa numele acestui ierarh, care a lucrat cu totul contrar principiilor creștine în genere și contra principiilor Bisericii creștine ortodoxe în special.

Când Apostolii au primit imputernicirea de a pleca spre vestirea Evangheliei lui Hristos, au primit, prin pogorârea Duhului Sfânt asupra lor, în ziua cinci zecimii și darul de a grăi în diferite limbi, așa că se minunau cei care-i auziau vorbind în limba lor.¹ Împrăștiindu-se Apostolii în toată lumea la propovăduire, nu au predicat în vre-o limbă favorită, ci în limba aceluia pe care-i învăța, interesul fiind ca aceștia să înțeleagă tot ce li se predică. Din punct de vedere creștin nu exista motivul pentruca Basarabienii să fie siliți a asculta serviciul divin într-o limbă neînțeleasă. Iar unui ierarh ortodox nu-i era iertat, ca el însuși să aducă această silnicie unui popor, deoarece lucră tocmai contrariu îndatoririlor sale. Un ierarh are datoria ca să-și conducă turma pe căile mântuirii, înlăturând orice piedică și folosind ceiace conduce la

1) Faptele apostolilor II v. 1.

aceasta. Dacă puterea politică, direct, ar fi luat măsurile de prigoană contra limbei românești, pe care le-a luat Lebedew, el, ca mitropolit, avea datoria de a se opune la aceasta, ca un adevărat păstor al Bisericii pravoslavnice, care nu cunoaște numai o limbă vrednică de a lăuda pe Dumnezeu, ci îngăduie tuturor noroadelor a face slujbă Dumnezeiască în limba lor. În Biserica ortodoxă, dacă am putea spune că poate fi vorba de o preferință, în ceiace privește limba de cult, apoi această preferință nu poate viză decât limba vorbită de norod.

Lucrând așa cum a lucrat, Pavel Lebedew, a adus Bisericii un deserviciu, iar păstoriților săi o mare pagubă, deoarece i-a înstrăinat de Biserică și le-a amărât sufletele. Prin atitudinea sa, Pavel Lebedew s'a arătat a fi fost mai mult un agent al puterii politice îmbrăcat în haina arhierască, decât reprezentantul lui Dumnezeu și al Bisericii.

* * *

Atâta turburare a spiritelor aduce Lebedew în Basarabia, încât s'a văzut absolut necesară o schimbare. Lebedew a fost mutat *Arhiepiscop al Carliniei și Cahetiei, Exarh al Georgiei* și membru al sfântului Sinod. Această mutare nu trebuie privită ca o pedeapsă pentru Lebedew, căci ea înseamnă mai mult o avansare, întrucât eparhia la care a fost mutat avea o importanță mai mare din punct de vedere bisericesc. Eră din contră o răsplată pentru Lebedew și eră o necesitate pentru imperiul rusesc, trebuind să se ia măsuri de liniștirea spiritelor, spre a nu avea mai mult de lucru în urmă, în cazul că acesta ar mai fi fost ținut în Basarabia.

În locul lui Lebedew fu adus învățatul Serghie Lapidewsky Arhiepiscop de Kazan. Acesta fu adus dela o eparhie mai cu vază la cea a Chișinăului, de mai puțină importanță, ca unul ce eră indicat a potoli spiritele peste măsură de turburate de predecesorul său, și ca unul care, fiind foarte învățat și fost 25 de ani profesor al Academiei din Moscova, da garanții suficiente că va putea să ducă la bun sfârșit această sarcină.

Serghie caută a îndreptă relele săvârșite de Lebedew, dându-și osteneala a împacă spiritele turburate și dând voie Basarabenilor a se rugă în limba lor, ca și mai înainte. Aceasta nu înseamnă însă renunțarea la politica de rusificare, ci renunțarea cel puțin temporară, la metoda prea drastică, inaugurată de Lebedew.

Astfel, la finele secolului al XIX situația de desnaționalizare se prezenta astfel: *se ajunsese în mare parte la distrugerea caracterului românesc al Basarabiei*. Acum nu numai Episcopii, ci și preoții de prin sate, mulți erau rusificați, iar unii chiar ruși de origine. Paralel cu acest progres pe calea rusificării, avem însă de înregistrat și progresul întinericului în care zăcea nu numai poporul moldovean, ci și clerul, din cauză că de multă vreme nu mai auziseră în școală și Biserică limba lor moldovenească, singura în care eră posibil să se lumineze: *era planta care, sădită într'un pământ ce nu-i priește, se ofilește*.

* * *

Către începutul secolului XX însă, Moldovenii avură parte de un ierarh cu adevărat duh creștinesc, în persoana lui Iacob Piatnițki.

Iacob Piatnițki, văzând întunericul în care zăcea poporul și clerul moldovean, lăsă grija rusificărei, atât de scumpă predecesorilor săi, pe seama altora, iar el, înțelegându-și rostul de luminător și povătuitor al turmei spre cele Dumnezeiești, se puse pe lucru.

El face în 1900 un referat către Sinodul Rusiei, în care spune: „În cele mai multe din satele Basarabiei, populația ortodoxă se compune în mare parte și adeseori chiar exclusiv din Moldoveni, cari cunosc numai limba moldovenească și cu desăvârșire nu cunosc limba slavă bisericească, sau pe cea rusească, nici chiar în forma ei vorbită. Literatura didactică, morală ori religioasă, ce există în limba rusească sub forma de cărțicle, broșuri, foi, etc., e cu desăvârșire neaccesibilă acestei populațiuni. Și doar și Moldovenii sunt setoși de învățăminte morale și religioase, de poze creștinești și mângâere prin ascultarea cuvântului tipărit”.

Mai departe arată necesitatea unei asemenea literaturi în limba moldovenească, pentru a potoli această sete a Moldovenilor.

În consecință, cere Sfântului Sinod a aprobă ca prin mijlocirea soc. „*Înfrățirea ortodoxă a nașterii Domnului*”, înființată de el în Chișinău, având de scop, cum zice în referat: „*Luminarea morală-religioasă a turmei lui Christos din Chișinău, în adevărurile credinței Bisericii ortodoxe și în spiritul ei*” — să-i fie permisă tipărirea de cărțicle, broșuri și foi cu conținut moral și religios în limba moldovenească, cu litere chirilice. Sinodul nu găsi de ce să se împotrivească la aceasta și în chipul acesta zori mai bune începură a se arăta pentru viața național-religioasă a Românilor-basarabeni.

Dumnezeu, cel ce totdeauna caută spre cei năpăstuiți, avu grije ca aceste zori să se reverse și mai cu putere peste ființa ofilită a Moldovenilor, readucându-i la mai multă putere de viață bisericească și națională.

Inovatorului Arhiepiscop al Chișinăului, Iacob Piatnițki, îi urmă în saun un adevărat apostol în persoana lui Vladimir. Fost misionar, Vladimir înțelegea ce însemnează săvârșirea serviciului divin în limba poporului. El înțelegea că „*zadarnic este a propovădui unui popor tîr'o limbă pe care el nu o înțelege, precum zadarnică ar fi fost pogorârea Sfântului Duh asupra apostolilor, dacă nu i-ar fi luminat a înțelege și a grăi în limbile noroadelor, iar nu noroadele în limba lor*”¹⁾. De aceea el nu sili norodul a învăța rusește, ci se apucă a 'nvăța el moldovenește, predicând mai în toate Duminicile și Sărbătorile în această limbă, atrăgând mult popor la Biserică, ca un adevărat misionar. El e dureros impresionat de întunericul și neștiința în care zăcea poporul, durere pe care o spune oftând tuturor. De aceea el păși cu hotărâre spre scoaterea turmei sale din acest întuneric.

El introduce limba moldovenească în serviciul liturgic, în eparhia sa. De asemenea o introduce și în seminar, pentru ca păstorii satelor să poată grăi popoarenilor în limba aceloră. Însuși plăti profesor de limba română adus de la Iași. Apoi intervine la Sfântul Sinod pentru a i se da deslegare să tipărească cărți religioase în limba moldovenească. Preoții moldoveni, ca unii ce aveau dragoste de norodul pe care'l păstoreau și ca unii ce cunoșteau mai bine ca oricine nevoile poporului, se bucurară cei dintâi și cei mai

1) Biserica românească din Basarabia de Econom V. Pocitan.

mult de acest bun început. Venirea lui Vladimir fu pentru ei un dar dumnezeesc, un dar pe care nu neglijară a-l folosi cât mai mult, spre binele norodului cel mult amărât.

Văzând gândurile bune cu care venise Vladimir, preoții se gândiră numai decât la reînființarea tipografiei care fusese de atât folos și a cărei închidere lăsase un gol atât de simțit.

Pe cererea clerului pentru reînființarea tipografiei, el puse această rezoluție: „*Dorința clerului de a-și avea tipografia sa, este și dorința mea; voi fi din tot sufletul bucuros când mi se va îndeplini această dorință*”.

La redeschiderea tipografiei el ură ca „*cărțile ce se vor tipări în acea tipografie să se răspândească cât mai repede în popor, doar s'o mai risipi întunericul cel mare în care zac Moldovenii*”. În această tipografie se tipăriră o mulțime de cărți cu cuprins religios moral, precum și cărți pentru slujbă, toate cu litere chirilice.

Pe cererea preoților de a avea și un jurnal bisericesc puse rezoluția: „*deplin împărtășesc dorința preoșimei de a avea jurnal în limba moldovenească*”. Degrab a intervenit la Sfântul Sinod pentru aceasta, sprijinind și bănește apariția „*Luminătorului*”, pe al cărui redactori (protoereul C. Popovici și ieromonahul Gurie Groșu) îi încurajază și îi laudă pentru râvna de a se osteni în lucrul luminării turmei.

În foarte scurt timp, episcopul Vladimir își câștigă încrederea și dragostea tuturor păstorilor săi. Un popor, încercat de toate nenorocirile și desamăgiriile, se simțea acum fericit, că după atâta suferință, Dumnezeu s'a îndurat și i-a trimis un păstor adevărat, care

să-i dea pășunea duhovnicească, după care sufletul său doreă atât de mult.

Pe cât eră de potrivit aceasta pentru cerințele sufleteste ale moldovenilor, pe atât eră de contrar dorințelor rusești.

Vladimir, negândindu-se decât la datoriile sale de păstor și necăutând decât la nevoile păstorilor săi, nu putea să rămână la Chișinău prea multă vreme. Lui îi ședea bine ori-unde alt undeva, nu însă aci, unde mai eră și altceva de făcut, decât a căuta la nevoile turmei. Nu-i fu îngăduit deci acestui adevărat și sincer apostol al lui Christos să păstorească în Basarabia decât 4 ani, căci la 1908 fu mutat la Arhiepiscopia de Rostov.

Deși păstoria-i fu de scurtă durată, totuși ceiace isbuti să facă fu de o însemnătate considerabilă pentru Români. Glasul redeșteptării se auzi în toată Basarabia. Sufletele Moldovenilor începură să se scuture de toropeala în care le adusese opera de rusificare. Elementele de valoare, ce se mai găseau printre Moldoveni, căpătără curaj și porniră la lucru cu tot avântul pe care li-l da năzuințele lor sufleteste.

Cărțile, broșurile și Luminătorul eșite dela tipografia reînființată la 1905, pătrund în cele 1000 sate ale Basarabiei, trezind poporul la o nouă viață bisericească și națională. Zorile redeșteptării entuziasmează pe conducătorii acestei mișcări.

Preotul poet Alexie Mateevici scrie în „*Luminătorul*”:

Eu cânt, căci văd că ele vin
Acele zile de senin,
Eu cânt, căci văd de-acum că pier
A țarei veșnică durere;

Eu cânt, căci văd necazul frânt^{ur}
Și-aud plugari în zori cântând
În doine de amor, de dor,
Înviorarea țării lor.

Și glasul vieții ascultând,
Venirea zorilor eu cânt.....

* * *

Toate aceste manifestări de viață națională, chiar și sub forma lor bisericească, nu puteau să lase nepăsători pe Ruși, cari aproape un secol se osteniseră ca să ducă cu totul la alt rezultat. De aceea fu înlăturat Vladimir cel ce prilejui aceste manifestări, iar în locu-i fu adus Serafim, un fost ofițer de valoare în armata rusească, care reia direcția de mai înainte a rusificărei violente, zădărnici curentul național, care se deșteptase sub predecesorul său.

Preoții, cari fuseseră în fruntea mișcării acesteia de redeșteptare națională, fură îndepărtați sub diferite pretexte.

Tipografia începe să lăncezească. Cărțile în limba românească se răresc, altele ne mai eșind de la tipografie. „*Luminătorul*”, slăbește din ce în ce, nu mai apare regulat și'n urmă dispăre. Cu un cuvânt orice manifestare bisericească în forma românească încetează. Fostul ofițer Rus, Serafim, venise cu hotărârea de a opri orice manifestări de felul acesta.

Dar a te opune unor manifestări ce-și au rădăcini adânci în sufletul unui neam, n'o poți face niciodată cu succes. Chiar dacă i se pare forței că poate realiza ceva, e o iluzie. Curente nu pot fi oprite și nici nu pot fi îndrumate pe alte căi, decât acelea spre care tind ele.

Alungată fiind din nou din Biserică limba românească, se întâmplă ceia ce se mai întâmplase: Moldovenii nu mai vin la Biserică, ci rămân la vetrele lor, oftând după vremea când auzeau Sfânta slujbă făcută de preoții lor, în draga lor limbă strămoșească. O parte din ei părăsesc chiar ortodoxia și îmbrățișază alte confesiuni, unde li se grăia în limba lor.

De altă parte, politica de rusificare avu ca urmare și ivirea unei secte chiar între Români. Ieromonahul român Inochentie predică cu o mare putere de convingere, în limba moldovenească, o direcție religioasă deosebită. Poporul fu atras de predica sa, mai ales pentru faptul că'l auzea predicând în limba românească. Poporul a fost atât de captivat de predica lui Inochentie încât, când forța publică a voit să pună mâna pe el, poporul s'a opus la arestarea și ridicarea lui. Inochentie n'a putut fi smuls din mijlocul mulțimei decât prin luptă, care a costat viața a vreo 60 țărani. Și mai mult decât atât: Inochentie fiind trimis la o mănăstire în fundul Rusiei, mii de oameni, pe timp de iarnă, au plecat în pelerinagiu, după „*dulcele lor sfātuilor*”.

Marele filantrop basarabean, Vasile Stroescu, ocupându-se de mișcarea lui Inochentie, spune, că el „*e un fenomen în neamul nostru*”. Dar fenomenul îl găsim de sigur nu în persoana lui Inochentie, ci în cauzele care au determinat această mișcare. Acestea sunt: pe deoarte întunericul neștiinței în care zăceau Basarabenii, iar pe de altă parte alungarea limbii moldovenești din școală și Biserică, împrejurări cari sunt în legătură de cauzalitate una cu alta.

Despre neștiința însuși Inochentie a declarat mai târziu că, „*multe din rățăcirile sale se datoresc întunecimii minții lui, care ca și la mai toți Moldovenii*

dela fără a rămas nelucrată de marea putere a științei, căci această știință lipsește cu desăvârșire țăranilor moldoveni, din care se trage și dânsul. Rătăcirile sale au isvorit și din marea dorință de a ajuta pe Moldoveni la cunoașterea adevărurilor legii creștine, pe care el singur nu le străbătuse bine, cu mințea lui slabă și puțin luminată".

La rândul-i această neștiință își avea cauza în prigonirea limbei românești, poporul neputând fi luminat într-o limbă pe care nu o înțelegea și de care avea oroare, deși el era doritor de lumină. De aceea și congresul convocat la Chișinău de Serafim, cu scopul de a vedea ce e de făcut, pentru a întâmpina lățirea răului, hotărâște între altele și aceea ca să se răspândească Evanghelia în limba moldovenească, cât mai mult; întărirea predicii în aceeași limbă, înțealeasă de popor.

În fața unor asemenea rezultate la care ducea politica de rusificare, însuși Sinodul rusesc s'a încredințat că chiar Statul va avea mai mult de pierdut decât de câștigat depe urma politicii sale.

Această politică, purtată cu violență, era acum mult mai periculoasă ca în trecut. Poporul fusese trezit la o nouă viață în timpul lui Vladimir.

El cerea acum Biserică și școală românească. Ziarul „Moldovanul” cere în 1907, fără sfială, să se învețe în școală și românește „fiindcă limba strămoșească este pentru un neam, ceiace este pentru un om tatăl și maica sa. Și când părinții noștrii au fost din neamul moldovenesc și au vorbit limba moldovenească, când maicile noastre ne-au legănat tot în cântece moldovenești și ne învață să ne închinăm și să ne rugăm lui Dumnezeu în limba moldovenească, pe care și el au învățat-o dela părinții lor și tot așa din moși-

strămoși, noi n'avem dreptul, nu ne lasă inima să ne lepădăm de ea; căci lepădându-ne de limba părintească, de neamul nostru ne lepădăm. Și limba, legea și obiceiurile noastre nu sunt de eri de alaltă-eri, ci de veacuri".

Ei bine, un asemenea curent nu se mai putea opri acum, ori câte stavile i s'ar fi pus în cale. Chiar dacă era împiedicat a-și urmă calea cea mai normală, curentul mergea pe căi mai abătute, dar în aceeași direcție. Acesta e cazul celor ce părăsesc Biserica mamă, pe care nu voiau s'o audă grăind în altă limbă și merg la alte confesiuni, unde limba lor nu le era interzisă.

Sinodul rusesc, încredințându-se că de acum nimic nu se mai poate opune unui curent căruia-i veneau în ajutor și noile idei ale vremii, văzând că nimic nu se mai poate câștiga pe calea rusificării și că Biserica înregistrează pierderi dureroase din cauză că „Moldovenii, lipsiți până acum de cuvântul moldovenesc, chiar și în Biserică, încep a-și aplecă auzul spre alte Biserici decât Biserica pravoslavnică”, (Cuvântul Moldovenesc, August 1913)—intervine el însuși la Țar și obține pentru Basarabeni învoirea de a li se sluji în românește în Bisericile lor.

Cât de mult au dorit Moldovenii după această zi, putem înțelege numai din două lucruri: din setea cu care au alergat la izvoarele mai puțin curate ale confesiunilor eretice, numai ca să poată gusta acolo dulceața limbei românești, cât și din bucuria, nespuse de marea bucurie, ce-au simțit-o când au auzit slujindu-se iarăși moldovenește în Bisericile lor.

„Da, zi mare, zi istorică, zi de nespuse bucurie pentru noi Moldovenii din Basarabia, a fost ziua de 21 Iulie 1913, Duminică, când clopotele dela Bise-

rica sf. Gheorghe ne-au chema! pe noi, Moldovenii, la slujba dumnezeiască, săvârșită numai pe limba noastră neaună — singura pe care o cunoaștem cu toții—pe limba moldovenească”, scrie „Glasul Basarabiei” cu această ocazie.

Bucurie mare și îndreptățită pentru împlinirea unei nădejdi cu care sufletul basarabenilor se hrănea de multă vreme.

Bucurie manifestată de o potrivă de toate clasele sociale, cari se întrecură a alerga să umple locașul sfânt, care până aci, abia dacă vedea 20—30 Moldoveni la slujbă.

Libertatea căpătată acum pentru graiul românesc în Basarabia, dând garanții suficiente de stabilitate, de oarece isvorăsc din considerațiuni atât de serioase, încât nici Sinodul rusesc nici Țarul, nu putură să le treacă cu vederea, curentul de redeșteptare națională pornit pe vremea lui Vladimir, prin Biserică, calcă de acum sănătos pe calea realizărilor practice a aspirațiilor sale, tot prin Biserică.

Bisericii îi urmă fără întârziere școala, căci sfatul școlar eparhial din Chișinău a hotărât ca în școalele bisericești de popor, unde învață copiii Moldovenilor legea lui Dumnezeu, să se învețe mai întâi pe limba moldovenească și apoi pe cea rusească. Asemenea și la celelalte învățături să se întrebuițeze pe lângă limba rusească și limba moldovenească.

Pe dealtă parte, intelectualii, aparținând atât Bisericii cât și școalei, sau altor categorii sociale, în ultimul deceniu ce precede marelui război, începând cu „*frăția Nașterii lui Christos*” dădura la iveală în acești ani o mulțime de cărți în limba moldovenească pentru luminarea poporului, cât și un număr de ziare ca:

„*Luminătorul*”, „*Cuvântul Moldovenesc*”, „*Basarabia*”, „*Moldoveanul*”, „*Glasul Basarabiei*”.

Din cuprinsul lor, se vedește dragostea cea mare a Moldovenilor pentru neam, Biserica și școala românească. Puținii cărturari basarabeni, atât cei ce se adăpaseră la izvoarele științei rusești, cât și cei ce fuseseră în acest scop în România, își dau acum mâna, începând lucru serios spre ridicarea poporului.

Cei ce s'au cultivat în Rusia, călăuziți de gândul de a-și pune toate puterile lor sulețești în slujba ridicării norodului din mijlocul căruia au eșit, nu s'au lăsat a fi orbiți de bogăția literaturii rusești, nici încântați de ideile prea înaintate ale socialismului rusesc, ci s'a deșteptat în ei ideia națională a ridicării poporului moldovenesc din Basarabia din ignoranța în care zăcea. Astfel sunt: *Ștefan Ciobanu*, *Doctor Ciugureanu*, răposații *Alecui Maleevici* (poetul preot), și *Simion Murafa*. În fruntea lor stă cu cinste marele Ion Pelivan.

Cei veniți dincoace de Prut simt în țara mamă fiorii gloriei trecutului românesc și se înapoiază peste Prut cu convingerea că ridicarea poporului basarabean din starea sa de ignoranță, nu se poate îndeplini decât pe temeiul culturai firești a neamului, din care face el parte. Între aceștia loc de cinste ocupă Pantelimon Halipa.

Unii cu alții se unesc în acelaș gând, pornind pe acelaș drum al redeșteptării culturale și naționale al norodului basarabean, drum deschis de Biserică.

Un concurs fericit de împrejurări contribui, ca gândul cel mare al Basarabenilor și al tuturor Românilor, ștergerea nedreptăței săvârșite la 1812, să se înlăturească mai mult chiar decât ar fi fost de așteptat.

Pe ruinile unei Rusii, care nu știuse să fie decât vi-tregă față de fii săi, se ridică chiar în toiul marelui război, forme de viață nouă, de libertate națională, sub forma numeroaselor republici naționale. Moldove-nii din Basarabia își croiră și ei singuri, forma de viață liberă, prin republica moldovenească a Basara-biei. *După cum la 1812 fuseseră deslipiți de patria mumă, fără ca să-i întrebe cineva, așa și ei acum își ordănuiră forma de stat singuri, fără a întreba pe cineva.* Dar ei nu rămaseră multă vreme la această formă de stat, căci dorul unirii cu patria mumă, de care-i despărțise vremurile grele de la 1812 eră tot atât de puternic ca și acela de libertate națională. Căci Basarabeanul oftează de dorul țarei mume în doinele sale:

O! unde-i fi tu biată țară
Iubită mumă'ndurerată
De fii tăi peste hotare
Pe veci rămâi tu neuitată.
Cum pleacă soarele'ndeseară
Și'n zbateri flacăra se stinge
Se strâng toți frații grămăjoară
Și prind de dorul tău a plânge.
O! cât ai fi tu de departe
Dar cât ne-a străluci un soare
De-a pururi și până la moarte
Te vom iubi o dulce țară. (Românaș)

Când țara românească, pornită într'un război greu pentru liberarea fraților subjugăți, după cele mai dure-roase jertfe de sânge, se găsea în culmea desnădejdii, de oare ce posibilitatea îndeplinirii gândului cu

care intrase în război, se părea mai depărtat ca ori-când, tocmai atunci vine Basarabia, în ceasul cel mai greu al suferinței să-i dea cea mai mare mângăiere și să-i întărească nădejile prin ziua unirii, ziua de 27 Martie 1918, zi care'n credința Basarabenilor a-vea să fi urmată de celelalte două uniri, ce-au și ur-mat-o, "ăci zice marele fruntaș basarabean Pantelimon Halipa:

Chem la dragoste frățească
Și la viață cu unire
Toată lumea românească,
Ce azi zace'n nesimțire.
.....
Dar eu cred c'a-mea cântare
Va trezi și'n alții dorul.
Să pornească pe cărarea
Ce ne'o cere viitorul!

Bucuria acestei zile a fost prinsă de marele nostru is-toric, Nicolae Iorga în puținele cuvinte adresate Basa-rabenilor: „*ne-ați găsit la o mare durere și ne-ați adus o mare mângăiere*”.

Iată dar rezultatul unui veac și ceva de rusificare, încercată în diferite nuanțe, mai violentă, sau mai pu-țin violentă. Iată că un popor ce eră crezut de mulți ca inecat pe vecie în masa colosului rusesc, trupește și sufletește, se deșteaptă pe deplin treaz la ivirea zo-rilor libertăței.

Și iată că această deșteptare nu-i de loc produsul ideilor extremiste ale socialismului anarhic rusesc, căci n'ar fi dus așa de repede la unire cu țara mumă.

Un întreg norod de țărani, căci din țărani s'a al-

cătuît sfatul țarei, se arată pe deplin conștient de ce dorește și la ce țințește.

Și această conștiință nu putea să răsară și să se generalizeze până într'atâta numai în 10 ani de propagandă culturală și națională a intelectualilor basarabeni din ultimul timp. De la răpire și până la încheierea celui de al XIX-lea secol din partea acestora, nu vedem decât manifestări mai mult sporadice. Pe lângă aceasta le lipsește contactul mai intim și mai general cu suflul marelui mase moldovenești. Acest contact nu l-a putut păstra decât Biserica, care cu toate tentativele de a fi desnaționalizată și cu toate încercările de a o face instrument de desnaționalizare, a rămas în ciuda tuturor planurilor rusești, — credincioasă principiilor sale. Biserica cea adevărată din Basarabia nu s'a identificat nici odată cu acțiunea celor câțiva ierarhi cari s'au pus în slujba altor ideale, decât acelea ale Bisericii. Ea, păstrând totdeauna contactul cel mai intim cu masa credincioșilor, pe care trebuia să-i conducă pe căile mântuirii, a nesocotit dintr'o necesitate imperioasă, poruncile ce-i veneau dela stăpânirea lumească. Majoritatea preoților n'au învățat limba rusească cu toate dispozițiile arhiepiscopului Lebedew, căci chiar de ar fi învățat-o, aceasta nu le-ar fi servit întru nimic în îndeplinirea rolului lor pastoral și liturgic. Norodul basarabean și-a păstrat astfel cu sfințenie limba și datinile strămoșești. El nu s'a împăcat niciodată cu limba rusească. Preotul de popor eră ținut să întrebuințeze limba moldovenească în sfaturile ce le da poporenilor săi, cât și în serviciul divin, căci astfel riscă să nu mai vie niciun credincios la Biserică și să nu mai fie ascultat de păstoriți pentru motivul foarte simplu că nu putea fi înțeles. Deaceia chiar atunci când se părea că

graiul moldovenesc va fi înăbușit pentru totdeauna, în timpul lui Pavel Lebedew, la sate, sfințele slujbe se făceau tot pe limba moldovenească, *se făceau, pe ascuns, ca'n timpul marilor persecuțiuni ale creștinismului, dar se făceau*. Și aceste slujbe vor fi fost singurele cari să adune la un loc mai mult popor și cari să fi influențat cu atât mai mult asupra sufletului credincioșilor atât în sens creștin cât și național, cu cât ele erau interzise.

Religiozitatea n'a fost niciodată mai mare ca atunci când Biserica a fost persecutată. Tot așa conștiința națională n'a fost mai vie, decât atunci când a fost prigonită.

În toate locurile și în toate timpurile, aceasta s'a dovedit ca adevăr nesmintit. În Basarabia, prin prigonirea limbei române — limba fiind manifestarea în afară a sufletului național, *pecelia nesmintită a naționalității* — s'a lovit totodată și'n Biserică, care nu-și putea îndeplini rolul său, decât servindu-se de limba cunoscută poporului.

Din această necesitate imperioasă, care e în totul în spiritul Bisericii lui Iisus Hristos, (vezi Fapt. Apostolilor la Cincizecime) rezultă și rolul național pe care l-au avut și-l au Bisericile ortodoxe naționale, în trecut neamului nostru.

Biserica nu poate să-și caute scopul activității sale în afară de sufletul național, pentru că religiunea devine o parte integrantă nu suprapusă sufletului omenească. Ea, fiind organul realizării practice a creștinismului într'un popor, nu poate fi streină de sufletul și aspirațiile poporului, ci din contră ea trebuie să se identifice cu poporul. Aceasta e caracteristica Bisericilor ortodoxe naționale, care înfăptuiesc principiele

universale creștine în sânul unui anumit popor, potrivit firii, tradițiilor istorice și idealurilor naționale.

Biserica din Basarabia deci, servind idealurilor sale, a servit implicit și idealurilor naționale ale credincioșilor.

În chipul acesta, dela răpire până la unire cu patria mamă, Biserica a fost aceia care a întreținut, zi de zi, printr'un neîntrerupt contact, spiritul românesc în Basarabia. Preoții poporului, eșii din mijlocul lui, au rămas servitori devotați ai acestui popor.

Cu toată situația înfloritoare, mai ales materială, ce li s'a creiat, nu s'au vândut nici trușete, nici sufletește stăpânirii rusești, știind că ei nu aparțin loruși, ci păstoriiilor lor, pe care trebuie să-i servească. De aceia, în cele mai strașnice zile ale rusificării, glasul lor n'a încetat de a sluji în graiul moldovenesc la sfintele slujbe, mai ales în slujbele ce le făceau prin casele credincioșilor. Căminurile gospodariilor moldoveni erau cele mai curate cuiburi de românism. În jurul acestor căminuri n'a răsunat decât graiul moldovenesc, care oricât de netrebnic ar fi fost socotit în raporturile cu autoritățile, aci însă era îndestulător pentru viața casnică și gospodărească a sătenilor. Mamele moldovence în deosebi, prin caracterul lor conservativ și prin felul indelețnicirilor lor, au contribuit în largă măsură la legătura strânsă cu vechile tradițiuni moștenite dela părinți. În aceste căminuri s'a păstrat credința, firea și graiul românesc, neatins. Venirea din când în când a preotului în sânul acestor căminuri, pentru îndeplinirea diferitelor slujbe religioase, slujbe pe care nu le făcea decât în românește, neputând fi controlați de autoritățile rusești și cari slujbe vor fi fost desigur cu atât mai dese, cu cât timpurile și pri-

gonirile erau mai grele, avu partea sa de contribuție la menținerea credinței, datinilor și limbei strămoșești în popor. Venirea preotului în casa lor, va fi fost pentru Moldovenii prilejul unei împărțiri reciproce a suferințelor și neajunsurilor comune. Ei vor fi primit dela preot mângâierea datătoare de nădejde, cu care Biserica întărește sufletele fiilor săi. Cu această nădejde Moldovenii se vor fi întărit intru răbdare, păstrând ca o comoară scumpă, neatins, sufletul lor românesc și așteptând cu nădejde ziua când Dumnezeuul dreptății avea să-și întoarcă fața spre ei. Și'n această nădejde neîntrerupt întreținută de Biserică, prin contactul cel mai intim al preoților cu poporul, a trecut un veac de grele încercări. După un veac, zorile zilei așteptate încep să apară. Norii cei groși ai rusificării se împrăstie; speranțele se măresc; numărul intelectualilor ce se angajează în lupta națională se mărește, iar Biserica, care a păstrat aci, cași aiurea, în cele mai grele timpuri, sufletul curat românesc, predă această grijă în seama intelectualilor din diferitele categorii sociale, cari de acum se simt în stare să ducă mai departe pe căile luminoase ale viitorului neamul moldovenesc din Basarabia.

Basarabia, așa cum a eșit din vălmășagul războiului și revoluției rusești, nu poate fi socotită ca fruct al întâmplării, căci în acest caz ar fi trebuit să apară dezorientată, ceace nu-i cazul. Nu-i nici fructul propagandei umanitariștilor, sau revoluționarilor ce de multă vreme mișunau prin imperiul moscovit, căci nu s'ar fi alipit așa de repede de patria mamă.

Nu-i, cum am mai arătat, nici fructul propagandei de un deceniu a intelectualilor basarabeni, cari ne-au dat — mai ales în trecut — numai manifestări sporadice

și fără vreun contact mai intim cu masa țărănească din Basarabia.

Eră în primul rând fructul unei conștiințe naționale în masa cea mare a poporului, conștiință păstrată, prin amintirea unui trecut glorios și prin firea conservativă a țaranului român. E fructul influenței salvatoare ce-a exercitat-o Biserica asupra acestei conștiințe. Caracterul profund democratic și național al Basarabiei de azi, corespunde calității Bisericii creștine de a fi fost instituția cea mai democratică din lume și caracterului Bisericii ortodoxe de a fi națională, adică legată în mod firesc de sufletul neamului în mijlocul căruia are de înlăptuit marile idealuri creștine.

Măsura în care Biserica a influențat asupra sufletului Basarabenilor, se deduce deci din caracterul pe care a reușit să-l imprime acestui suflet.

Dacă țaranul basarabean ar fi avut altă fire și dacă Biserica n'ar fi avut rolul pe care l-a avut, e foarte puțin probabil, că prin propaganda umanitaristilor sau a revoluționarilor ruși, prin propaganda de prea scurtă durată a intelectualilor români, sau prin excepționalul concurs de împrejurări, am fi avut Basarabia de astăzi. Am fi avut, e drept, o Basarabie scăpată de atotputernica stăpânire țaristă, o Basarabie liberă, dar alipită unei Ucraine liber, însă nu o Basarabie românească, fără vreo legătură sufletească cu numeroasele republici rusești, o Basarabie unită pentru totdeauna cu țara mamă.

Basarabia de astăzi o avem deci mulțumită mai mult Bisericii, fără concursul căreia, nu cred că s'ar fi păstrat sufletul ei național, nici chiar prin firea conservativă a țaranului român.

• • •

Astfel că Rușii s'au înșelat amarnic în aprecierile lor, când au crezut, bazați pe identitatea de credință, că vor putea desnaționaliza acest pământ românesc, prin Biserică. Și aceasta, pentru că Biserica e condusă de oameni numai în chip văzut. Ea își are însă conducătorul ei nevăzut, care nu îngăduie ca ea să lucreze pentru ajungerea altor scopuri, decât cele rânduite de El, întemeietorul ei.

Lucrând pentru ajungerea idealurilor creștine în mijlocul poporului Basarabean, Biserica a lucrat implicit și pentru ajungerea idealurilor naționale ale acestui popor.

Omenirea de azi, care se conduce de ideile democratice, cari s'au impus ca principii politice, tot prin influența creștinismului, trebuia să consfințească această nouă stare de lucruri, după cum la 1812 a consimțit la alipirea acestui pământ curat românesc către Rusia, și a făcut-o.

Căci la 1812 dicta forța, iar acum dreptul. Iar dreptul forței s'a înlocuit prin forța dreptului.

F i n e